

Tolkeutdanningen i Bergen ¹

Åse Johnsen

Universitetet i Bergen

Summary

This article gives a presentation of a one-semester course for interpreters at the University of Bergen. The course has been financed by the Directorate of Immigration and the target group for the course is interpreters working as Public Services Interpreters. The course is organized as a part-time study (50%) over two semesters. The students live all over Norway and therefore the classes are given partly on our e-learning platform, Lingo, and partly by lectures and workshops in Bergen at weekends. At the website we give lessons on communication and translation theory, ethics for interpreters and terminology. At the workshops in Bergen the students are trained in interpretation techniques working in groups with role-plays, and they receive lectures from specialists within for instant Medicin, Phsycology, Law, Policework and Terminology. During 2003 and 2004 we have admitted 147 students with ten different interpretation languages.

1. Oppstart

Tolkeutdanningen i Bergen startet opp sommeren 2003 som et prosjekt med finansiering fra Kommunal- og Regionaldepartementet gjennom Utlendingsdirektoratet (UDI). Universitetet i Bergen, Universitetet i Oslo, Høgskolen i Sør-Trøndelag, og Høgskolen i Telemark, vant alle fram i en anbudskonkurranse utlyst av UDI, og i utgangspunktet fikk universitetene tildelt midler til å utdanne 75 studenter hver og høgskolene 60. Prosjektet var ment å skulle vare ut 2004, men er i ettertid blitt forlenget ut 2005, og institusjonene har fått midler til å utdanne minst dobbelt så mange studenter. Tolkeutdanningen ved de fire institusjonene har et felles grunnlag og målsetting, men har fått en forskjellig utforming når det gjelder selve undervisningsopplegget og evalueringsformer. For å kvalitetssikre tilbudet og for å oppnå jevnt faglig nivå, har institusjonene holdt jevnlig erfaringsutvekslingsmøter, og i 2003/2004 ble det avholdt 8 slike møter.

2 Prosjektbeskrivelse

Prosjektet er ment å skulle gi kompetansegivende utdanning til tolker som arbeider, eller som ønsker å arbeide, innen offentlig tjeneste. I motsetning til konferansetolker som ofte tolker i forhandlinger eller på større konferanser, jobber tolker i offentlig tjenesteyting i samtaler mellom en representant for det offentlige og en privatperson. Tolkene kommer således tett inn på samtalepartene og på menneskeskjebner, og det stilles ekstra store krav til yrkesetikk, slik som nøytralitet og taushetsplikt. En tolk kan defineres som “en som gjengir muntlig, og på et annet språk en persons tale, for andre lyttere på det tidspunktet ytringen blir gjort” (Ozolins 1991, oversettelse til norsk ved Skaaden²). Tolken skal ikke ha andre oppgaver enn det rent språklige og skal ikke være en hjelper eller assistent, verken for den ene eller annen part. Tolken skal, ved sin tolking, bidra til at den offentlige ansatte oppfyller sin informasjonsplikt i

¹ Innlegg holdt på stabsseminar ved Institutt for fagspråk og interkulturell kommunikasjon, NHH, 8.oktober 2004.

² Skaaden, Hanne (2000: 29). “Tolkevirksomhet i Offentlig Sektor” en statusrapport, UDI: <http://www.udi.no/upload/Publikasjoner/Tolk/StatusrptTOLK2000hele.doc>.

henhold til loven og at privatpersonen får ivaretatt sin rett til “å hevde meninger uten innblanding, og til å søke, motta og meddele opplysninger og idéer gjennom ethvert meddelelsesmiddel og uten hensyn til landegrenser” slik det framgår av Verdenserklæringen om menneskerettighetene (art 19)³. I Norge er bruk av tolk nedfelt bl.a. i forvaltningsloven, og det er den offentlige parten som har ansvaret for at det brukes tolk dersom det er behov for det:

Med tolking i offentlig sektor refereres det her til situasjoner hvor en representant for norske myndigheter, etater eller institusjoner mangler et felles språk med en part eller deltaker i saken han/hun behandler, slik at tolk må tilkalles for å tolke samtalen mellom dem. Gjennom den generelle veilednings- og informasjonsplikten (jf. forvaltningsloven og ulike særlover) er det den offentlige parten som pålegges ansvaret for å sikre forsvarlig kommunikasjon med den han eller hun behandler i sin tjeneste. Implisitt vil dette ansvaret innebære at det av og til må tilkalles tolk.⁴

Tolking i offentlig tjeneste har økt i takt med innvandringen til Norge og som et eksempel på omfanget kan nevnes at det ved Tolketjenesten ved MOKS i Bergen Kommune i 2003 ble levert til sammen 12605 tolkeoppdrag på til sammen 48 språk. Språkene det er behov for, vil variere med verdenssituasjonen: en konflikt eller katastrofe et sted i verden, vil føre til at en ny gruppe flyktninger/asylsøkere kommer til landet, og det kan plutselig bli behov for tolker i ett nytt språk. Et eksempel på dette er at Norge nylig har bestemt seg for å ta i mot flyktninger fra Burma, men det finnes ingen eller ytterst få personer som behersker burmesisk og norsk. Behovet for tolker avtar etter hvert som de nyankomne lærer seg norsk, men blir aldri helt borte. Det vil alltid være behov for tolk i spesielle situasjoner, som for eksempel innen helsevesenet og i retten og ikke minst for eldre innvandrere som har vanskelig for å lære seg norsk.

På grunn av det varierende behovet for tolker i forskjellige språk har det vært vanskelig for mange å satse 100% på tolkeyrket, og de fleste tolker har hatt tolkeyrket som en bistilling ved siden av andre jobber. Mangel på utdannelsestilbud har også ført til at tolkeyrket som profesjon har vært lite synlig i det norske samfunnet. Det har også dukket opp en rekke private tolkeformidlingsbyråer og markedet har vært lite regulert. Det er imidlertid satt i gang flere tiltak for å kvalitetssikre tolkebruken i samfunnet, blant annet opprettelsen av et nasjonalt tolkeregister i regi av UDI⁵ og et tolkeregister for domstolene⁶. Igangsetting av tolkeutdanning ved de fire institusjonene er også et ledd i denne kvalitetssikringen. Av de fire institusjonene hadde Universitetet i Oslo allerede hatt semesteremner for tolker over en tiårs periode og Høgskolen i Sør-Trøndelag hadde erfaring med utdanning av tegnspråktolker. For Universitetet i Bergen var dette imidlertid et helt nytt fagfelt, og jeg skal i det følgende si litt om utvikling og første gjennomføring av faget.

I forbindelse med anbudsrunder ble det ved Universitetet i Bergen nedsatt en arbeidsgruppe⁷ som bl.a. arbeidet med å utarbeide studieplaner for kurset. Kurset skulle være på 30 studie-

³ § 19. Enhver har rett til menings- og ytringsfrihet. Denne rett omfatter frihet til å hevde meninger uten innblanding, og til å søke, motta og meddele opplysninger og idéer gjennom ethvert meddelelsesmiddel og uten hensyn til landegrenser. Verdenserklæringen om menneskerettigheter.

(<http://www.humanrights.uio.no/omenheten/docs/verdenserklæringen.html#Heading59>)

⁴ Skaaden, Hanne. 2000: 30. “Tolkevirkosomhet i Offentlig Sektor” en statusrapport, UDI: <http://www.udi.no/upload/Publikasjoner/Tolk/StatusrptTOLK2000hele.doc>.

⁵ <http://www.udi.no/templates/Page.aspx?id=4669>

⁶ <http://www.domstol.no>

⁷ Asbjørn Bjørnset (HF-fakultetet), Johan Myking (Nordisk institutt), Harald Ulland (Programansvarlig for Språk og Informasjon), Kari Haugland (Engelsk institutt), Sunniva Whittaker (Institutt for fagspråk og

poeng, det skulle være nettbasert med helgesamlinger og det skulle være tilrettelagt som deltidsstudium (50%). Arbeidsgruppen ble enig om å lage to emner hver på 15 studiepoeng: "Tolk 101 – Tolketeori i praksis" og "Tolk 102 – Realia og Terminologi". Vi valgte å bruke Lingo⁸ som læringsplattform og vi valgte to helgesamlinger per emne. UiB ønsket også å dekke Nord-Norge og valgte derfor å gjennomføre parallelle helgesamlinger i Tromsø og Bergen ved opptaket våren 2004.

Åse Johnsen har vært ansatt som prosjektleder og faglig ansvarlig i 50% stilling fra 1.1.03 og Parnian Bemanian som universitetslektor i 50% stilling fra 1.8.03. I 2004 har både Parnian Bemanian og Alexandra Leontieva vært ansatt i 100% stilling og hatt hovedansvaret for undervisningen. I tillegg har det vært gjesteforelesere på helgesamlinger, samt timelærere i de forskjellige tolkespråkene⁹ på undervisningen over Internett. I 2003/2004 har vi gjennomført til sammen 12 helgesamlinger i Tromsø og Bergen for tre kull med studenter.

3 Nærmere beskrivelse av undervisningsopplegget

Undervisningsopplegget på Tolk 101 ble utviklet sommeren 2003 av Parnian Bemanian, Sunniva Whittaker og Åse Johnsen, og første gjennomføring fant sted høsten 2003. Undervisningsopplegget på Tolk 102 ble utviklet av Alexandra Leontieva, Parnian Bemanian og Åse Johnsen i forkant av og parallelt med første gjennomføring våren 2004. Alle de nevnte har tolkerfaring fra offentlig tjenesteyting og/eller konferanse- og næringslivstolkning, og de har også undervist på faget.

De to emnene Tolk 101 og Tolk 102 skiller seg fra hverandre på et vesentlig punkt, nemlig at undervisningen på Tolk 101 er på norsk, mens det på Tolk 102 også er undervisning på de ulike tolkespråk. Med mange forskjellige tolkespråk sier det seg selv at dette stiller store krav til koordinering og samkjøring av undervisningsopplegget. Ettersom det er viktig at lærerne kjenner tolkeyrket og vet hvilke utfordringer tolkene står overfor og hvilken terminologi de trenger å ha med seg ut i praksisfeltet, har lærerkreftene til den språkspesifikke undervisningen i stor grad vært hentet fra tolkemiljøet, dvs. statsautoriserte tolker eller tolker med lang tolkepraksis.

Hovedmålsetningen for kursene har vært å gi så mange tolker som mulig – og innenfor et vidt spekter av språk – en felles tolkefaglig plattform, samt påfyll når det gjelder realia og terminologi. Søkermassen til faget har vært stor ved de fire undervisningsinstitusjonene, og Universitetet i Bergen fikk ved første søknadsrunde inn 334 søknader på 40 språk. Søkerne kommer fra hele landet, fra Kirkenes til Kristiansand.

I 2003 og 2004 har Universitetet i Bergen tatt opp til sammen 147 studenter fordelt på følgende språk: amharisk, arabisk, azeri, bosnisk/kroatisk/serbisk, fransk, kurdisk-sorani, persisk, russisk, somali og spansk. I januar 2005 er det i tillegg tatt opp studenter på følgende språk: engelsk, litauisk, persisk og polsk. Valg av språk er gjort i samarbeid med UDI og tar hensyn til samfunnets behov for tolkespråk samt tilgjengelige lærerressurser. Studentene er

interkulturell kommunikasjon, NHH), Tor Vaag (Tolketjenesten, MOKS, Bergen Kommune), Parnian Bemanian (Psykososialt team for flyktninger) Inge Rykkje (HF-fakultetet) og Åse Johnsen (Romansk institutt).

⁸ <http://lingo.uib.no/>

⁹ 'Tolkespråk' brukes egentlig om de to språk man tolker mellom, men her brukes det om det tolkespråket som ikke er norsk.

jevnt over meget godt kvalifiserte: mange har utdannelse på hovedfagsnivå og flere har opp til 15 års erfaring som tolk.

Alle studentene som søker seg inn på tolkeutdanningen, må gjennom to opptaksprøver: en skriftlig prøve (ToSPoT – Tospråklig sjekk for potensielle tolker) som er utviklet av UDI og som består av å oversette vokabular (både i og løsrevet fra kontekst) mellom tolkespråket og norsk. Det var et krav fra UDI om at alle søkere skulle gjennomgå denne testen. Ved Universitetet i Bergen utviklet vi dessuten, sommeren 2003, en muntlig test som tester søkerens evne til å oversette muntlig mellom de to språkene. Fordelen med denne muntlige testen er at den ikke bare tester kandidatens vokabular på de to språkene, men også kandidatens evne til å produsere sammenhengende sekvenser i begge språk, samt deres evne til å oversette mellom språkene. Ved å bruke en muntlig test framfor en skriftlig, får man også testet søkerens fonetiske ferdigheter i de to språkene. Studenter som ikke har norsk videregående skole, må også dokumentere tilstrekkelige norskkunnskaper gjennom Bergens-testen eller lignende.

Som nevnt er studiet inndelt i to emner à 15 studiepoeng, og nedenfor gjengir jeg hovedtrekkene ved disse.

1) Tolk 101 – Tolketeori i praksis – 15 studiepoeng

Dette emnet har som målsetning å gi studentene en teoretisk forståelse av hva tolking innebærer, oppøve studentenes tolkeferdigheter, bevisstgjøre dem når det gjelder deres rolle i en tolkesituasjon og bevisstgjøre dem når det gjelder deres rettigheter og plikter som arbeidstakere. I dette emnet blir det undervist i kommunikasjonsteori, tolkeetikk og tolketeknikk. Aktivitetene over Internett, på læringsplattformen Lingo, foregår på tre måter:

- 1) ved at foreleser viser tekst (en slags power-point) i ene del av skjermen mens studentene gjennom synkron chat kan stille spørsmål og diskutere i den andre delen av skjermen.
- 2) ved at studentene, alene eller sammen med foreleser, diskuterer tema fra teoripensum, tverrkulturelle forhold eller etiske problemstillinger i synkron chat.
- 3) ved at man legger ut tema for diskusjon i det asynkrone diskusjonsforumet.

Vi har lagt vekt på språkblandete grupper i dette emnet for at studentene skal kunne lære av hverandre både når det gjelder kulturforskjeller og erfaringer fra tolkefeltet.

På samlingene legges det stor vekt på praktiske øvelser, bl.a. for å oppøve hukommelse og notatetikk, som er de viktigste verktøyene tolkene har, i tillegg til sine språkkunnskaper. Det legges også stor vekt på tolketeknikk og praktisk øvelse i tolking i form av rollespill, men også på diskusjon av etiske problemstillinger. Dette emnet avsluttes med en obligatorisk veiledet semesteroppgave innenfor kommunikasjonsteori og tolkeetikk samt en muntlig eksamen hvor studentene skal oversette en tilnærmet autentisk samtale.¹⁰

2) Tolk 102 – Realia og terminologi

¹⁰ Studieplanen blir noe forandret fra våren 2005.

I dette emnet skal studentene tilegne seg kunnskaper om og forståelse for norske forhold/realia og terminologi fra følgende felt: *Helse og Medisin, Sosialforvaltning, Jus og Rettshåndheving*, samt *Arbeidsliv og Sentrale forhold i norsk samfunnsliv*. Studentene skal dessuten tilegne seg bakgrunnskunnskaper og terminologi fra de tilsvarende områdene i ett fremmedspråk.

Å tolke i offentlig tjeneste betyr at man tolker for spesialister innen veldig mange fagområder. Ideelt sett burde man ha hatt tolker som spesialiserte seg innen ett fagfelt, for eksempel medisinsk tolking eller tolking for rettsvesenet, men slik tolkesituasjonen er i Norge, er dette ikke mulig for de fleste språks vedkommende. Målet med vårt kurs har derfor vært å gi tolkene et grunnlag innenfor fagområdene, samt verktøy de kan bruke for å jobbe videre innenfor de fagfelt der de praktiserer som tolker. Tolkene skal inneha nok informasjon om disse fagområdene til at de kan forstå situasjonskonteksten de tolker i og derved sørge for effektivitet og flyt i kommunikasjonen mellom de partene de tolker for.

Dette emnet er delt i fire fagområder: *Helse og Medisin, Sosialforvaltning, Jus og Rettshåndheving*, samt *Arbeidsliv og Sentrale forhold i norsk samfunnsliv*. Undervisningen over Internett er delt i fellesforelesninger og gruppearbeid i språkspesifikke grupper. I fellesforelesningene legges det vekt på innføring i norske forhold innenfor de fire hovedfagfeltene hvor terminologi presenteres i kontekst. Videre legges det vekt på de utfordringer tolkene møter innenfor de fire fagområdene, både språklige og andre. I de språkspesifikke gruppene legges det vekt på kulturelle forskjeller, men aller mest på diskusjon av terminologi. Studentene henter ut termer fra fellesforelesningene, og mulige oversettelser av disse til tolkespråket blir diskutert i gruppene i synkron chat. På bakgrunn av diskusjonen lager studentene termlister som legges ut på nettstedet til videre diskusjon. Internett som samlingssted og diskusjonsarena er veldig viktig for denne gruppen, fordi tolkene bor og jobber rundt i kommunene der det bor asylsøkere, flyktninger og innvandrere, og de er ofte den eneste tolken i sitt språk i sin kommune. Å treffe andre tolker med samme tolkespråk og diskutere termer og bli enige om hvordan disse skal oversettes, er viktig for tolkene, som ofte føler seg alene i sitt yrke. Samlingene i dette emnet blir konsentrert rundt de to fagområdene: *Helse og Medisin* og *Jus og Rettshåndheving*, og samlingene starter med institusjonsbesøk, henholdsvis til Haukeland Universitetssykehus og til Bergen Tingrett for å overvære en rettssak. Institusjonsbesøkene er en veldig viktig komponent i utdanningen fordi det gir studentene en mulighet til å komme i direkte dialog med tolkebrukerne, og vi har hatt et meget godt samarbeid med Informasjonsavdelingen ved Haukeland Universitetssykehus og med dommer Åge Fred Pedersen ved Bergen Tingrett.

Målet med delemnet¹¹ *Helse og Medisin* er at studentene skal få kjennskap til de viktigste undersøkelser som foretas hos leger og på sykehus, å forstå hvordan medisinsk vokabular er bygd opp (eks. 'gastro-skopi', 'endo-skopi'), å kunne forstå og oversette medisinsk terminologi og å bevisstgjøre seg kulturforskjeller når det gjelder forholdet lege-pasient og syn på sykdom. Under samlingen innenfor Helse og Medisin har vi bestrebet oss på å få helsepersonell med bakgrunn fra landene der tolkespråkene snakkes til å komme å holde forelesninger om medisinske tema. Dette for at studentene skal få forelesninger på tolkespråket og få høre medisinsk terminologi i kontekst på tolkespråket. Selv om mange av tolkestudentene har tolkespråket som morsmål, har de ofte ikke vært i landet der tolkespråket

¹¹ Det er til sammen fire delemner eller fagområder, men jeg beskriver her bare de to fagområdene vi legger mest vekt på.

snakkes på mange år, og slike forelesninger oppleves derfor som veldig relevante for studentene. Vi har også hatt gjesteforelesere innen psykologi, helsestasjonsarbeid, tverrkulturell sykdomsforståelse, m.m., og studentene har fått forelesninger av helsepersonell ved besøk på Haukeland Universitetssykehus. På samlingene jobber studentene også i grupper med terminologi og tolking i rollespill av situasjoner hentet fra fagområdene.

Målet med delemnet *Jus og Rettshåndheving* er at studentene skal forstå gangen i en rettssak helt fra en person blir mistenkt til dom faller i saken. Videre at studentene skal forstå språkføringen som er brukt i rettssalen og kunne oversette denne til tolkespråket. Likeledes er det viktig at studentene reflekterer over forskjeller mellom rettssystemet og rettspraksis i Norge og systemet i landet/landene der deres tolkespråk brukes. Vi fokuserer på strafferett og familierett, som er de områdene der behovet for tolk er størst. Å overvære en rettssak og å få samtale med dommeren i ettertid, har blitt veldig godt mottatt av studentene. På samlingene har vi hatt gjesteforelesere fra politiet og advokatstanden, og studentene har arbeidet i grupper både med terminologi og med tolking i rollespill knyttet til politiavhør og rettssaker.

4. Konklusjon

Å skulle etablere et helt nytt fag på kort tid, har bydd på mange utfordringer, men har også vært et veldig spennende prosjekt. Vi som har jobbet med dette, har utgjort et godt team og har samarbeidet godt mot et felles mål og har lært mye av hverandre. Fram til desember 2004 har ca 80 tolker tatt eksamen i begge emnene ved UiB, og tilbakemeldingene fra tolkene er ganske entydige: De føler at det yrket de har utøvd i mange år, gjerne i ensomhet, nå er i ferd med å få en ny status, og de føler at de i større grad enn før er utøvere av en profesjon. Tolkestudentene er veldig lærevillige og mange ønsker å fortsette utdannelsen og gå videre på nye kurs og da er det opp til oss som utdanningsinstitusjoner å videreutvikle tilbud de kan søke på.